

Spremnost osoba s intelektualnim teškoćama za zapošljavanje

LELIA KIŠ-GLAVAŠ*

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska

Izvorni znanstveni rad

UDK: 331.5-056.36

doi: 10.3935/rsp.v16i3.839

Primljeno: siječanj 2009.

Program Ujedinjenih naroda za razvoj (United Nations Development Programme - UNDP), Hrvatska, 2007. godine financirao je projekt The Right to Live in a Community: Social Inclusion and Persons with Disabilities, dio kojega je i znanstveno istraživanje: Utvrđivanje spremnosti osoba s invaliditetom za zapošljavanje, dio kojega će biti prezentiran u ovom radu. Cilj je rada, na uzorku od 85 nezaposlenih osoba s intelektualnim teškoćama iz sve četiri regije Republike Hrvatske, utvrditi samoprocjenu stabilnosti njihovih profesionalnih kompetencija, razinu poduzetih aktivnosti i percipiranih prepreka pri traženju zaposlenja, kao i samoprocjenu radnih i životnih vrijednosti. Za obradu Upitnikom o zapošljavanju za osobe s invaliditetom (Kiš-Glavaš, 2007.) prikupljenih podataka, korištene su statističke metode - regresijska analiza i izračunate korelacije. Rezultati pokazuju da se razina poduzetih aktivnosti s ciljem traženja posla kod ispitanika razlikuje u odnosu na dužinu njihove nezaposlenosti te da se samoprocijenjene radne, ali i općenito životne vrijednosti ispitanika, razlikuju u odnosu na razinu njihovog zadovoljstva statusom nezaposlene osobe. Također, uočeno je da se duže nezaposleni ispitanici nisu spremni dodatno osposobljavati, kao i osobe s više radnog staža (osim ako bi netko drugi snosio troškove njihovog osposobljavanja), kao i ispitanici zadovoljni svojim statusom nezaposlene osobe te ispitanici, prema njihovoj samoprocjeni, stabilnijih profesionalnih kompetencija. U zaključku su prezentirana neka rješenja kojima bi se, sukladno individualnim osobitostima, mogla povećati spremnost, a time i razina zapošljivosti osoba s intelektualnim teškoćama. To su primjena modela Zapošljavanja uz potporu s treningom na radnom mjestu i educiranjem poslodavaca i suradnika, kao i sustavno provođenje tranzicijskih programa u periodu nezaposlenosti.

Ključne riječi: osobe s invaliditetom, osobe s intelektualnim teškoćama, zapošljavanje.

* Lelia Kiš-Glavaš, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet/Faculty of Special Education and Rehabilitation, Borongajska cesta 83f, 10 000 Zagreb, Hrvatska/Croatia, lelia@erf.hr

UVOD

Danas, početkom 21. stoljeća, visoka razina nezaposlenosti najozbiljniji je ekonomski i socijalni problem za gotovo sve države članice Europske unije. U posebno nepovoljnom položaju nalaze se tzv. ranjive skupine - dugotrajno nezaposleni, mladi, starija populacija nezaposlenih, žene, pripadnici etničkih manjina i posebice osobe s invaliditetom (European Commission, 2000.). Smatra se da nezaposlenost uzrokuje socijalnu izolaciju te nedostatak samopouzdanja pa i samopoštovanja nezaposlenih osoba, nemogućnost vršenja utjecaja na moguće društvene promjene, ekonomsku ovisnost o drugima (najčešće državi), a sredstva uložena u profesionalnu rehabilitaciju osoba s invaliditetom, njihovom nezaposlenošću zapravo su »bačena u vjetar« (Kiš-Glavaš i sur., 2008.).

Pravo na rad i zapošljavanje osoba s invaliditetom jedno je od temeljnih ljudskih prava i onemogućavanje realizacije tog prava svakako je kršenje i diskriminacija (Vijeće Europe, 2003.).

Od rada osoba s invaliditetom brojne su koristi za društvo u cjelini, no najveća je svakako ekonomska isplativost. Nema tako bogate države koja bi se mogla odreći sredstava (materijalnog doprinosa) što ih svojim radom privređuju osobe s invaliditetom. Stoga je cilj da osobe s invaliditetom postanu stvaratelji, a ne isključivo korisnici sredstva državnog proračuna (Rački, 1997.). Osim toga, radom ovih osoba smanjuju se socijalna i druga davanja, kojima se, ako nisu zaposleni, osigurava njihova egzistencija, pa i zadovoljavanje njihovih specifičnih potreba. Manji su izdaci i za zdravstvenu i druge oblike skrbi.

Od rada osoba s invaliditetom brojne su koristi i za njih same. Ovdje će biti navedene samo neke od njih (Kiš-Glavaš i sur., 2008.):

- zaposlene osobe s invaliditetom imaju bolju sliku o sebi i više samopoštovanja

i samopouzdanja u odnosu na nezaposlene

- društveno su aktivnije
- prilagodljivije su na promjene
- općenito su kompetentnije u svakodnevnom osobnom životu (obitelj, brak, aktivnosti provođenja slobodnog vremena)
- ekonomski su superiornije i neovisnije o socijalnim davanjima
- rezultati istraživanja (Wehman i Kregel, 1998.) govore o tome da su zaposlene osobe s invaliditetom (i to i one s većim teškoćama) generalno visoko zadovoljne svojim poslom, te da izvješćuju o pozitivnim odnosima sa svojim kolegama i nadređenima.

Dakle, nezaposlenost potiče socijalnu isključenost. Iako ne postoji općeprihvaćena definicija socijalne isključenosti, moguće ju je opisati kao višedimenzionalni fenomen koji slabi odnos između pojedinca i zajednice (Bayley i Gorančić-Lazetić, 2006.). Isključenost je najvidljivija upravo na tržištu rada, u najvažnijim socijalnim uslugama, ljudskim pravima i mreži socijalne sigurnosti.

Stoga mjere socijalnog uključivanja trebaju biti afirmativne: važna karika u sustavu rada i zapošljavanja trebaju biti programi usmjereni osnaživanju samih osoba s invaliditetom kroz obrazovanje i trening, izbor rada i zapošljavanja uz mogućnost samozapošljavanja, trajnu podršku radu i specijalizirano planiranje potreba za radom (Gotovac, 2003.).

Svako razvijeno društvo, kada su u pitanju osobe s invaliditetom, stremi izjednačavanju njihovih mogućnosti s mogućnostima ostalih građana. Kako bi se njihove mogućnosti za zapošljavanje i rad izjednačile s mogućnostima ostalih, u pravilu je potrebno njihovo zapošljavanje dodatno poticati i potpomagati (Sobota, 2007.). No, kako bi se znalo koji i kakav

oblik potpore je nužno pružiti, potrebno je prije svega, utvrditi realnu situaciju u čemu umnogome mogu pomoći rezultati znanstvenih istraživanja.

UNDP Hrvatska 2007. godine financirao je projekt *The Right to Live in a Community: Social Inclusion and Persons with Disabilities*, dio kojeg je i znanstveno istraživanje: Utvrđivanje spremnosti osoba s invaliditetom na zapošljavanje. Dio rezultata spomenutog istraživanja bit će prezentiran u ovom radu. Opći je cilj ovog znanstvenog istraživanja utvrditi očekivanja osoba s invaliditetom za ulazak u svijet rada i usporediti ih s očekivanjima poslodavaca temeljem istraživanja koje je prije nekoliko godina provedeno u Republici Hrvatskoj (Kiš-Glavaš, 2006.; Kiš-Glavaš, 2003.; Kiš-Glavaš i Sokač, 2006.; Kiš-Glavaš i Sokač, 2006.a; Kiš-Glavaš i Sokač, 2005.). Istraživanjem su obuhvaćene osobe s tjelesnom invalidnošću, oštećenjima vida, oštećenjima sluha, intelektualnim teškoćama, kroničnim bolestima i višestrukim oštećenjima. Kako je istraživanje stavova poslodavaca prema zapošljavanju osoba s invaliditetom (Kiš-Glavaš i Sokač, 2006.) pokazalo da poslodavci kao najmanje poželjnu radnu snagu vide osobe s intelektualnim teškoćama, percipirajući ih profesionalno nekompetentnima i očekujući teškoće vezane uz njihov rad, kao i potrebu za pomoći drugih radnika, rezultati ove skupine ispitanika bit će posebno interpretirani.

Pojam intelektualne teškoće odnosi se na stanje, obično prisutno od rođenja ili nastalo do 18. godine života. To je trajno stanje koje obilježavaju znatno ispodprosječne intelektualne sposobnosti, a kao posljedicu ima ograničenja u intelektualnom funkcioniranju i adaptivnom ponašanju izražena u konceptualnim, socijalnim i praktičnim vještinama. Osoba s intelektualnim teškoćama u pravilu treba podršku na barem tri značajna

životna područja: briga o sebi, receptivna i ekspresivna komunikacija i ekonomska samodostatnost (Udruga za promicanje inkluzije, www.inkluzija.hr).

Ovdje je još potrebno napomenuti da od 10 029 ispitanika koji su bili obuhvaćeni ranije spomenutim istraživanjem na uzorku poslodavaca, 74% njih nije imalo nikakva iskustva u zapošljavanju osoba s invaliditetom, pa tako niti osoba s intelektualnim teškoćama. To je svakako jedan od mogućih razloga postojanja negativnih stavova, odnosno predrasuda poslodavaca. Upravo zapošljavanje osoba s invaliditetom, pokazalo se, jedno je od najboljih načina rušenja stereotipa (Uršić, 2003.), a obveza zapošljavanja osoba s invaliditetom (kvotni sustav) u Republici Hrvatskoj regulirana Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 143/02, 33/05) pozitivna je mjera kojom poslodavci mogu steći potrebno pozitivno iskustvo u zapošljavanju osoba s intelektualnim teškoćama. No, je li to dovoljno?

CILJ RADA

Cilj je ovog rada utvrditi samoprocjenu stabilnosti profesionalnih kompetencija, razinu poduzetih aktivnosti i percipiranih prepreka pri traženju zaposlenja, kao i samoprocjenu radnih i životnih vrijednosti nezaposlenih osoba s intelektualnim teškoćama prijavljenih u evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (1 874 osobe). U odnosu na ostale podskupine ispitanog uzorka istraživanja (ukupno je istraživanjem obuhvaćano 573 ispitanika i to osobe s tjelesnom invalidnošću, oštećenjima vida, oštećenjima sluha, intelektualnim teškoćama i kroničnim bolestima), osobe s intelektualnim teškoćama prosječno imaju manje radnog staža te su duže nezaposlene. Češće smatraju da bi na radnom mjestu trebali posebnu ili dodatnu pomoć ostalih radnika u provedbi radnih

zadataka, ali i da tijekom razdoblja nezaposlenosti pamte manje od onoga što su naučili. U skladu s tim, više ih smatra da bi se osobe s invaliditetom primarno trebale zapošljavati u zaštitnim radionicama (Kiš-Glavaš i sur., 2008.).

Također, u ovom radu, nastojat će se utvrditi koliko svaki od prediktora (dužina nezaposlenosti, dužina radnog staža i razina zadovoljstva statusom nezaposlene osobe) doprinosi objašnjenju varijance sljedećih kriterija:

- samoprocjena profesionalnih kompetencija (Tijekom razdoblja nezaposlenosti, znanja, vještine i radne navike svog zanimanja ste: Potpuno zaboravili, Još uvijek ponešto pamтите od onoga što ste naučili, Još uvijek pamтите gotovo sve od onoga što ste naučili?)
- razina poduzetih aktivnosti s ciljem traženja posla (Što ste u zadnjih 6 mjeseci poduzeli s ciljem traženja posla?)
- percipirane teškoće pri aktiviranju za traženje posla (Koje su vaše poteškoće pri aktiviranju za traženje posla?)
- spremnosti na dodatno osposobljavanje (Kako biste dobili zaposlenje, jeste li spremni dodatno se osposobljavati / obrazovati?)
- procjena radnih vrijednosti (Procijenite što je važno za vaš budući posao!)
- percipirane prepreke pri zapošljavanju (Procijenite u kojoj mjeri, vas osobno, svaka od sljedećih prepreka sprečava da se zaposlite!)
- procjena životnih vrijednosti (Procijenite što vam je i u kojoj mjeri važno u životu!).

Ovdje će biti interpretirani samo oni rezultati koji su se pokazali statistički značajnima, što znači da kod ostalih ne postoji povezanost, odnosno da nema razlika između skupina ispitanika prema kriterijskim varijablama.

Polazi se od pretpostavke da će duže nezaposleni ispitanici, oni s manje radnog staža i oni zadovoljniji statusom nezaposlene osobe, samoprocijeniti veći gubitak profesionalnih kompetencija, manje se angažirati oko pronalazjenja posla i pritom izvještavati o više prepreka te svoju radnu ulogu manje isticati kao značajnu životnu vrijednost.

Očekuje se da će rezultati ovog istraživanja doprinijeti smjernicama za kreiranje dodatnih aktivnosti u periodu nezaposlenosti osoba s intelektualnim teškoćama, posebice u kreiranju i provođenju tranzicijskih programa, kojima bi se učvrstile i unaprijedile radne i radno socijalne vještine i sposobnosti osoba s intelektualnim teškoćama i time uvećale njihove šanse za uspješno zapošljavanje i zadržavanje zaposlenja.

METODE RADA

Provedeno je presječno istraživanje, poznatije pod engleskim nazivom »*cross-sectional study*«.

Kriteriji za izbor ispitanika izrađeni su temeljem statističkih podataka o nezaposlenim osobama s invaliditetom evidentiranim u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje (HZZ) na dan 31. prosinca 2006. godine (istraživanje je započeto u 2007. godini) i obuhvaća 10% populacije (ukupan broj registriranih osoba s invaliditetom u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje, u prosincu 2007. godine iznosio je 5 790, a uzorak istraživanja 573 ispitanika). Mada se radi o prigodnom kvota uzorku (osobe s invaliditetom u evidenciji HZZ-a i/ili udrugama osoba s invaliditetom u Zagrebu, Osijeku, Rijeci i Zadru, uključujući i širu okolicu, pa time i ruralne sredine), koliko je bilo moguće, u definiranju uzorkovanja je vođeno omjerom pojedinih podskupina osoba s invaliditetom u ukupnoj populaciji nezaposlenih, pri čemu je najveći broj osoba s tjelesnom invalidnošću (1 454) i

intelektualnim teškoćama (1 874), a najmanje osoba s kroničnim bolestima (86). Međutim, da bi mogla biti vršena usporedba rezultata ispitanika prema kriteriju vrsta oštećenja, broj ispitanika prema pojedinim kategorijama oštećenja u uzorku bio je ponešto korigiran u odnosu na opću populaciju nezaposlenih osoba s invaliditetom prijavljenih u evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, na način da je u uzorku smanjen broj osoba s intelektualnim teškoćama i tjelesnom invalidnošću, na račun većeg broja osoba s kroničnim bolestima. Stoga uzorak ispitanika za potrebe ovoga rada obuhvaća 85 nezaposlenih osoba s intelektualnim teškoćama iz sve 4 regije Republike Hrvatske.

Za prikupljanje podataka, korišten je Upitnik o zapošljavanju za osobe s invaliditetom (Kiš-Glavaš, 2007.) koji se sastoji od 39 varijabli od kojih 18 općih koje opisuju značajke ispitanika, 17 kojima se izražavaju njihova mišljenja odnosno stavovi o temama vezanim uz zapošljavanje te 4 koje pokrivaju područje procjene odnosno samoprocjene nekih osobnih i društvenih vrijednosti (rad, napredovanje, druženje, obitelj, društveni status). Upitnik je kreiran za potrebe ovog istraživanja, a sadrži 6 pitanja otvorenog tipa, dok ostala nude moguće odgovore, pri čemu ispitanici biraju jedan ili više ponuđenih odgovora.

Anketiranje su provodili savjetnici za zapošljavanje Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ) i u manjoj mjeri članovi Hrvatskog saveza udruga tjelesnih invalida (HSUTI), uz detaljne upute i monitoring znanstvenog tima Projekta.

Računate su korelacije rezultata, u skladu s ciljem rada odabranih varijabli Upitnika, te je primijenjena regresijska analiza.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

S obzirom da je jedan od ciljeva Projekta bio izrada individualnih planova zapošljavanja za najmotiviranije ispitanike, obuhvaćeni su ispitanici do 40 godina starosti kod kojih, zbog njihove dobi, postoji realnija šansa za zapošljavanje (starija dob je uz invaliditet, dodatna prepreka zapošljavanju). Zastupljen je jednak broj muških (53%) i ženskih (47%) ispitanika, svi na obrazovnoj razini niže stručne spreme ili polukvalificirani radnici, tj. sa završenim trogodišnjim strukovnim srednjoškolskim obrazovanjem. Među ispitanicima 86% osoba ima jednostruki, a 14% višestruki invaliditet (istovremeno postojanje dvaju ili više oštećenja). Dužina nezaposlenosti kod 22% ispitanika je manje od jedne godine, a kod 52% preko 5 godina, dok 47% ispitanika nije nikada bilo zaposleno, a samo 16,5% ispitanika ima više od 5 godina radnog iskustva. Svi su kao osobe s invaliditetom evidentirani prije petnaeste godine života (tzv. kategorizirana omladina). Kako je već spomenuto, u odnosu na ispitanike s drugim vrstama oštećenja, ispitanici s intelektualnim teškoćama prosječno imaju manje radnog staža te su duže nezaposleni.

Iz tablica 1. i 2. vidljivi su rezultati multiple regresijske analize u kojoj je korišten set prediktora (pitanje 32 a – m; Što ste u posljednjih 6 mjeseci poduzeli s ciljem traženja posla?) za kriterij duljina nezaposlenosti (pitanje 12; Koliko dugo ste nezaposleni?), pokazala je značajnost dva prediktora u objašnjenju varijance. 25,8% varijance ($R = 0,508$, $F = 1,89$, $p < 0,05$) objašnjavaju prediktori – odgovor d pitanja 32 (Javio/la sam se na najmanje tri, četiri objavljena natječaja na posao.) uz $\beta = -0,281$ i $p = 0,043$ te odgovor k pitanja 32 (Informirao/la sam se o slobodnim radnim mjestima putem oglasa u novinama, na radiju, Internetu i sl.) uz $\beta = 0,214$ i $p = 0,049$, oba na samoj granici značajnosti.

Tablica 1.
Rezultati regresijske analize (pitanja 12 i 32)

Koeficijent multiple korelacije (R)	Koeficijent determinacije (R ²)	Standardna pogreška prognoze	F-test	Stupnjevi slobode (df)	Značajnost (p)
0,508	0,258	1,206	1,899	13	0,045

Tablica 2.
Standardizirani koeficijenti (pitanja 12 i 32)

Varijabla	Beta koeficijenti	Značajnost
32 a - Istraživao/la sam mogućnosti za pokretanje vlastitog posla.	0,008	0,948
32 b - Pohađao/la sam jedan ili više tečajeva.	0,156	0,195
32 c - Bio/la sam na razgovoru za posao kod poslodavca.	-0,118	0,316
32 d - Javio/la sam se na najmanje tri, četiri objavljena natječaja za posao.	-0,281	0,043
32 e - Napisao/la sam nekoliko molbi za posao.	0,082	0,530
32 f - Dao/la sam oglas u novine/na Internet da tražim posao.	-0,123	0,360
32 g - Informirao/la sam se o slobodnim radnim mjestima putem Zavoda za zapošljavanje.	0,059	0,713
32 h - Informirao/la sam se o slobodnim radnim mjestima putem oglasa u novinama, na radiju, Internetu i sl.	0,115	0,311
32 i - Informirao/la sam se o slobodnim radnim mjestima putem oglasa u novinama, na radiju, Internetu i sl.	0,120	0,319
32 j - Informirao/la sam se kod prijatelja, poznanika, obitelji, o poslodavcima koji posluju na području gdje živim.	0,021	0,860
32 k - Informirao/la sam se o pravima (poticajima, povlasticama) koje moj budući poslodavac i ja možemo ostvariti kod zapošljavanja.	0,214	0,049
32 l - Obratio/la sam se udruzi osoba s invaliditetom za pomoć pri traženju posla.	-0,154	0,192
32 m - Nešto drugo, što?	0,261	0,107

Rezultati ukazuju da što su osobe s intelektualnim teškoćama duže nezaposlene to se manje javljaju na natječaje za posao (čini se da postupno gube vjeru u mogućnost svoja zapošljavanja), ali i da se istovremeno više informiraju o postojanju slobodnih radnih mjesta putem medija, u odnosu na osobe čija je dužina nezaposlenosti kraća.

Kako je vidljivo iz tablica 3. i 4., multipla regresijska analiza u kojoj je korištenet prediktora (pitanje 35 a – j; Procijenite što

je važno za vaš budući posao!) za kriterij zadovoljstvo statusom nezaposlene osobe (pitanje 17; Koliko ste zadovoljni svojim statusom nezaposlene osobe?) ukazala je na značajnost dva prediktora u objašnjenju varijance. 23,9% varijance ($R = 0,489$, $F = 2,33$, $p < 0,05$) objašnjavaju prediktori – odgovor, a pitanja 35 (Da imam pristojnu plaću.) uz $\beta = 0,231$ i $p = 0,047$ te odgovor d pitanja 35 (Da imam pristup radnom mjestu / bez prepreka.) uz $\beta = -0,351$ i $p = 0,008$.

Tablica 3.
Rezultati regresijske analize (pitanja 17 i 35)

Koeficijent multiple korelacije (R)	Koeficijent determinacije (R ²)	Standardna pogreška prognoze	F-test	Stupnjevi slobode (df)	Značajnost (p)
0,489	0,239	0,663	2,328	10	0,019

Tablica 4.
Standardizirani koeficijenti (pitanja 17 i 35)

Varijabla	Beta koeficijenti	Značajnost
35 a - Da imam pristojnu plaću.	0,231	0,047
35 b - Da mi je posao blizu kuće/stana.	0,137	0,256
35 c - Da mi je osiguran primjeren prijevoz na radno mjesto.	-0,005	0,966
35 d - Da imam pristup radnom mjestu (bez prepreka).	-0,351	0,008
35 e - Da radim posao koji ima veze s mojim zvanjem.	-0,094	0,503
35 f - Da su mi dostupne mogućnosti učenja i napredovanja.	0,137	0,269
35 g - Da imam prilagođeno radno mjesto i uvjete rada.	0,068	0,585
35 h - Da sa mnom rade i druge osobe s invaliditetom.	0,133	0,347
35 i - Da me ostali radnici prihvaćaju.	-0,064	0,630
35 j - Da dobijem bilo kakav posao.	0,231	0,070

Čini se da je osobama s intelektualnim teškoćama, što su nezadovoljnije svojim statusom nezaposlene osobe, važnije da imaju osiguran pristup radnom mjestu bez prepreka i manje im je stalo da na poslu realiziraju visoku plaću. Ovakvi rezultati vjerojatno proizlaze iz njihovih negativnih iskustava (neprilagođenost radnih zadataka i očekivanja socijalne okoline) i ukazuju na činjenicu da bi osobe s intelektualnim teškoćama, posebice one izrazito nezadovoljne svojom nezaposlenošću, prihvatile bilo kakav posao.

Kako je vidljivo iz tablica 5. i 6., multipla regresijska analiza u kojoj je korišten sljedeći set prediktora (pitanje 37 a – m; Procijenite što vam je i u kojoj mjeri važno u životu!) za kriterij zadovoljstvo statusom nezaposlene osobe (pitanje 17; Koliko ste zadovoljni svojim statusom nezaposlene osobe?) pokazala je značajnost samo jednog prediktora u objašnjenju varijance. Čak 30,2% varijance (R = 0,549, F = 2,36, p < 0,05) objašnjava prediktor – odgovor c pitanja 37 (Da radim nešto korisno.) uz $\beta = 0,804$ i p = 0,00.

Tablica 5.
Rezultati regresijske analize (pitanja 17 i 37)

Koeficijent multiple korelacije (R)	Koeficijent determinacije (R ²)	Standardna pogreška prognoze	F-test	Stupnjevi slobode (df)	Značajnost (p)
0,549	0,302	0,649	2,358	13	0,011

Tablica 6.
Standardizirani koeficijenti (pitanja 17 i 37)

Varijabla	Beta koeficijenti	Značajnost
37 a - Da se što prije zaposlim i stječem radni staž.	0,185	0,376
37 b - Da ostvarujem prihod.	-0,127	0,611
37 c - Da radim nešto korisno.	0,804	0,000
37 d - Da koristim svoja znanja i sposobnosti.	-0,208	0,225
37 e - Da stručno napredujem.	-0,087	0,601
37 f - Da se krećem među ljudima.	0,056	0,754
37 g - Da se prisiljavam na aktivnost kako ne bih »zastranio/la«.	-0,208	0,081
37 h - Da izbjegavam brojne i nepoznate ljude.	-0,002	0,985
37 i - Da se, s obzirom na invaliditet, previše ne naprežem.	-0,067	0,599
37 j - Da se nalazim među ljudima koji za mene imaju razumijevanja.	0,183	0,135
37 k - Da živim mirno i bez stresova.	-0,225	0,105
37 l - Da me okolina uvažava i cijeni.	-0,119	0,538
37 m - Da mogu uzdržavati obitelj.	-0,048	0,739

Čini se da se nezaposlene osobe s intelektualnim teškoćama nikako ne mogu pomiriti sa svojim statusom nezaposlene osobe, jer za njih (koristan) rad predstavlja značajnu životnu aktivnost.

Statistički značajne korelacije nađene su između rezultata ispitanika na pitanju 12 (dužina nezaposlenosti) i spremnosti na dodatno osposobljavanje uz vlastito snošenje troškova (34 a). Korelacija je pozitivna, uz $r = 292$ i $p < 0,001$. Rezultati ukazuju da nezaposlene osobe s intelektualnim teškoćama što su duže nezaposlene, sve su spremnije na dodatno osposobljavanje, pa i tako da same snose troškove svoga obrazovanja.

Značajna je korelacija nađena i u odnosu na dužinu radnog staža nezaposlenih osoba s invaliditetom (pitanje 13) i spremnosti na dodatno osposobljavanje uz vlastito snošenje troškova (34 a; $r = -303$, $p = 0,005$) te spremnost na dodatno osposobljavanje u slučaju da netko drugi snosi troškove obrazovanja (34 b, $r = -249$, $p = 0,022$). Dakle, nezaposlene osobe s intelektualnim teškoćama s više radnog staža manje su spremne dodatno se obrazovati/osposobljavati u slučaju da same snose troškove dodatnog obrazovanja/osposobljavanja, no više ako troškove snosi netko drugi.

Što se tiče zadovoljstva statusom nezaposlene osobe (pitanje 17), nezaposlene osobe s intelektualnim teškoćama koje su zadovoljnije svojim statusom nezaposlene osobe, spremnije su na dodatno osposobljavanje (pitanje 34) u slučaju ako netko drugi snosi troškove njihovog obrazovanja ($r = 249$, $p = 0,022$), nego da same snose te troškove.

I konačno, što su nezaposlene osobe s intelektualnim teškoćama više zaboravile od kompetencija potrebnih za obavljanje poslova unutar svoga zanimanja (pitanje 31), spremnije su platiti svoje dodatno obrazovanje/osposobljavanje (pitanje 34; $r = -221$, $p = 0,042$).

ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da se duže nezaposlene osobe s intelektualnim teškoćama manje javljaju na natječaje za posao u odnosu na one čija je nezaposlenost kraća, ali da se više informiraju o slobodnim radnim mjestima te da su spremnije dodatno se obrazovati/osposobljavati s ciljem povećanja vlastite zapošljivosti, čak i pod uvjetom da sami plate dodatno obrazovanje/osposobljavanje.

Također, nezaposlene osobe s intelektualnim teškoćama koje su nezadovoljnije svojim statusom nezaposlene osobe važnijim smatraju da im je osiguran pristup radnom mjestu bez prepreka te žele raditi nešto korisno, bez obzira na visinu plaće koju bi realizirali svojim radom.

One nezaposlene osobe koje imaju više radnog staža, općenito su spremnije na dodatno obrazovanje/osposobljavanje i to bez obzira na to hoće li troškove snositi oni sami ili netko drugi.

Na dodatno obrazovanje uz plaćanje spremnije su i nezaposlene osobe s intelektualnim teškoćama koje su više zaboravile od znanja i vještina potrebnih za uspješno obavljanje poslova unutar vlastitog zanimanja, tj. koje se osjećaju manje profesionalno kompetentnima.

Na dodatno su obrazovanje/osposobljavanje spremne i osobe koje su se pomirile sa svojim statusom nezaposlene osobe, ali ako netko drugi snosi troškove njihova obrazovanja/osposobljavanja.

Podskupina nezaposlenih osoba s intelektualnim teškoćama u Republici Hrvatskoj razlikuje se u odnosu na osobe s invaliditetom drugih vrsta oštećenja, tako što prosječno imaju manje radnog staža i duže su nezaposlene (Kiš-Glavaš i sur., 2008.). Također, poslodavci ih, uz osobe s oštećenjima vida, percipiraju najmanje poželjnom radnom snagom (Kiš-Glavaš i Sokač, 2006.) u odnosu na osobe s invaliditetom drugih vrsta oštećenja jer ih smatraju profesionalno nekompetentnima (Skočić Mihić, 2004.). One pak ističu da im je u životu izrazito važno da rade nešto korisno i da za to zarade pristojnu plaću. Ipak, kako se povećava dužina njihove nezaposlenosti, tako i opada njihova vjera u mogućnost zapošljavanja.

Kako je poznato da upravo u osoba s intelektualnim teškoćama najviše pada razina stečenih profesionalnih znanja i vještina tijekom vremena nezaposlenosti (Rački, 1997.), a time objektivno i njihova konkurentnost na tržištu rada s jedne te da su, pre-

ma procjeni poslodavaca, najnepoželjniji potencijalni zaposlenici s invaliditetom s druge strane (Kiš-Glavaš i Sokač, 2006.), jasno je da je potrebno poduzeti dodatne mjere s ciljem povećanja zapošljivosti upravo ove skupine osoba s invaliditetom. Dakle, uobičajene mjere kojima se potiče zapošljavanje osoba s invaliditetom (kvotni sustav, poticajne mjere poslodavcima) nisu dovoljne u smislu poticanja zapošljavanja osoba s intelektualnim teškoćama.

U svijetu je već čitav niz godina poznato zapošljavanje uz potporu, kao jedan od najučinkovitijih pristupa u zapošljavanju osoba s intelektualnim teškoćama. Autor Horner (1990.) percipira zapošljavanje uz potporu kao »bihevioralnu tehnologiju« koja pruža »asistenciju« osobama u njihovom zapošljavanju. Beyer i Kilsby (1997.) ističu da je upravo trener konkretnih radnih vještina u realnom okruženju osnovna pretpostavka uspješnog zapošljavanja osoba s intelektualnim teškoćama. Ovakva praksa svakako uključuje aktivnosti i procedure koje se realiziraju prije nego se osoba zaposli (tranzicijski programi) i one koje je potrebno realizirati tijekom zaposlenosti osobe (Martin i sur., 1990.). Dakle, ovakav model zapošljavanja, podrazumijeva sustavan rad s osobama s intelektualnim teškoćama, također i za vrijeme njihove nezaposlenosti, pripremajući ih tijekom toga perioda za rad, ali i unapređujući njihovu socijalnu kompetenciju. Cilj i rezultat zapošljavanja uz potporu treba biti kompetitivan posao u zajednici (Wehman i Kregel, 1998.).

Rezultati istraživanja zadovoljstva korisnika zapošljavanjem uz potporu (Kiernan i Shalock, 1997.) pokazuju da i većina poslodavaca uočava ogroman doprinos kvaliteti rada i odnosima u svome poduzeću, osoba s intelektualnim teškoćama zaposlenih na ovaj način. Posebice ističu pouzdanost ovih radnika, njihovu odanost, neposrednost u odnosu s drugim radnicima, lojalnost poduzeću i poštivanje autoriteta.

Čini se stoga da kvalitetni tranzicijski programi, ali i model **zapošljavanja uz potporu**,

uz dobro organizirani trening na radnom mjestu te kvalitetnu pripremu poslodavaca i suradnika, nudi jedno od mogućih rješenja u povećanju zaposlenosti i zadržavanju posla osoba s intelektualnim teškoćama.

LITERATURA

- Bayler, D., & Gorančić-Lazetić, H. (ur.). (2006). *Neumreženi: lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj. Izvješće o društvenom razvoju*. UNDP Hrvatska.
- Beyer, S., & Kilsby, M. (1997). Supported employment in Britain. *Tizard Learning Disability Review*, 2(2), 6-14.
- European Commission (2000). *European employment and social policy: a policy for people*. European Communities.
- Gotovac, V. (2003). *Reforma sustava pravne zaštite, rehabilitacije i socijalnog uključivanja osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj: Sustav rada i zapošljavanja. Pravni položaj, rehabilitacija i socijalno uključivanje osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Radni materijal s okruglog stola projekta Prava osoba s invaliditetom u RH (str. 17-31). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži; Hrvatski pravni centar.
- Horner, R. H. (1990). Introduction to supported employment methods. In F. R. Rusch (Ed.), *Supported employment: Models, methods, and issues* (pp. 83-86). Sycamore.
- Kiernan, W. E., & Shalock, R. L. (Eds.). (1997). *Integrated employment. Current status and future directions*. American Association on Mental Retardation.
- Kiš-Glavaš, L. (2003.). Mišljenje zagrebačkih poslodavaca o zapošljavanju osoba s invaliditetom. U *Zbornik radova međunarodnog stručnog skupa o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom* (str. 43-50). Zagreb.
- Kiš-Glavaš, L. (2006). *Poslodavci i zapošljavanje osoba s invaliditetom. Koordinacija za ljudska prava Varaždinske županije. Županijska skupština*. Rasprava na temu „Položaj osoba s invaliditetom u društvu i njihovo zapošljavanje u Varaždinskoj županiji“, Varaždin, 2. studenog.
- Kiš-Glavaš, L., & Sokač, K. (2005). *Some preliminary results of the project «Employers motivation to employ persons with disabilities»*. 7th EUSE Conference “Supported employment: Naturally the right choice”, Barcelona. Poster presentation.
- Kiš-Glavaš, L., & Sokač, K. (2006a). Istraživanje stavova poslodavaca o zapošljavanju osoba s invaliditetom. U *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog i stručnog skupa Rehabilitacija – stanje i perspektive djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom* (str. 56-64). Rijeka: Centar za rehabilitaciju Rijeka.
- Kiš-Glavaš, L., & Sokač, K. (2006b). *Stavovi poslodavaca prema zapošljavanju osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. 8. škola za voditelje udruga invalida «Znanjem do bolje kvalitete života osoba s invaliditetom». Zagreb.
- Kiš-Glavaš, L., Sokač, K., Majsec Sobota, V., Sobota, I., & Gavrilović, A. (2008). Pravo na život u zajednici – socijalna uključenost i osobe s invaliditetom: Prezentacija rezultata istraživanja „Stavovi nezaposlenih osoba s invaliditetom prema zapošljavanju i neke aktivnosti na povećanju njihove zapošljivosti“. U *Zbornik radova 4. stručnog skupa Osobe s invaliditetom na tržištu rada*. Zadar.
- Martin, J. E., Mithaug, D. E., Agran, M., & Husch, J. V. (1990). Consumer-centered transition and supported employment. In L. J. Matson (Ed.), *Handbook of behavior modification* (str. 357-389). Plenum Publishers.
- Rački, J. (1997). *Teorija profesionalne rehabilitacije osoba s invaliditetom*. Zagreb: Fakultet za defeknologiju Sveučilišta u Zagrebu.
- Skočić Mihić, S. (2004). *Teškoće pri zapošljavanju i radu osoba s invaliditetom percipirane od strane poslodavaca*. Magistarski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Sobota, I. (2007). Registar zaposlenih osoba s invaliditetom. Osiguravanje pretpostavki za postizanje intencija i ciljeva Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom. U *Zbornik radova 3. stručnog skupa Aktualnosti i perspektive zapošljavanje osoba s invaliditetom u duhu UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom* (str. 68-71). Zadar.
- Udruga za promicanje inkluzije. Posjećeno na mrežnoj stranici www.inkluzija.hr
- Uršić, C. (2003). Zapošljavanje invalida u Sloveniji – između politike, propisa i prakse. U *Zbornik radova međunarodnog stručnog skupa o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom* (str. 15-21). Zagreb.
- Vijeće Europe (2003). *Zakonodavstvo usmjereno protiv diskriminacije osoba s invaliditetom. Integracija osoba s invaliditetom*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Wehman, P., & Kregel, J. (1998). *More than a job: Securing satisfying careers for people with disabilities*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom. *Narodne novine*, br. 143/2002, 33/2005.

Summary

READINESS FOR EMPLOYMENT OF PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Lelia Kiš-Glavaš

*Faculty of Special Education and Rehabilitation
Zagreb, Croatia*

*In 2007, United Nations Development Programme (UNDP) Croatia funded the project *The Right to Live in a Community: Social Inclusion and Persons with Disabilities*. This paper presents a section of the results from the study *Determining the Readiness for Employment of Persons with Disabilities*, which is part of the aforementioned project. A total of 85 unemployed persons with intellectual disabilities from all four regions of the Republic of Croatia participated in the study. The aim was to identify how the participants self-assess the permanence of their job competencies, the extent of actions taken to seek employment, perceived barriers, and how they self-assess their career and life values. The data were collected using the *Employment Questionnaire for Persons with Disabilities* (Kiš-Glavaš, 2007.), and were analysed using the statistical methods of regression analysis and correlation. The results showed that the extent of actions taken to seek employment varies depending on how long participants have been unemployed, and that self-assessed career and general life values vary depending on their level of satisfaction with being unemployed. The results also showed that the following groups of participants were not willing to undergo additional training: those who were unemployed for a longer period of time, persons with longer years of service (unless somebody else would pay for the training), persons who are satisfied with being unemployed and persons who assess themselves as having more permanent job competencies. We will conclude with presenting some solutions which, according to their individual characteristics, could increase the willingness for employment, and, in consequence, the employability of persons with intellectual disabilities. These solutions include the implementation of Supportive Employment model, with training at workplace and educating employers and co-workers. They also include systematic enforcement of transition programmes during unemployment periods.*

Key words: persons with disabilities, persons with intellectual disabilities, employment.

